

Nils Johansson:

ÄMBETSDEBATTEN VID KYRKOMÖTET 1958

Några minnen

1958 fattade kyrkomötet beslut om kvinnans behörighet till prästerlig tjänst. I kyrkomötet var ärendet överlämnat till Särskilda utskottet. Vad hände bakom utskottets dörrar? Vilka överväganden gjorde de enskilda ledamöterna och hur insatta var de i de bibelteologiska frågorna? Hur kom den s.k. samvetsklausulen till? Hur tog man ställning i sakfrågan och hur gick resonemanget utanför det officiella protokollet?

SPT publicerar här ett unikt dokument. Den exegetiskt sakkunnige i kyrkomötets särskilda utskott var domprosten i Linköping Nils Johansson (1900-1985). Han överlämnade 1981 ett förseglat konvolut till SPT:s redaktion med förbehållet att det skulle brytas och dess innehåll publiceras först sedan viss av honom stipulerad tid förflutit. Den tiden har nu gått. I enlighet med hans önskan offentliggör vi här Nils Johanssons minnen från ämbetsdebatten 1958 och från de samtal han då hade med flera av de ledande kyrkomötesledamöterna. Då de omnämnda personerna kanske inte längre är helt kända kommer artikeln att i nästa nummer avslutas med en förteckning över dessa.

*Nils Johansson hade tidigare varit docent i nytestamentlig exegetik i Lund och arbetade länge och flitigt med de frågor han vidrör i sin artikel. En lång rad uppsatser på samma tema publicerade han bl.a. i Svensk Teologisk Kvartalskrift och i SPT. År 1973 utgav han boken *Women and Church Ministry. An Exegetical Study of 1 Cor. 11-14*, som 1989 kom i svensk översättning. Flera uppsatser av honom publicerades också i den festskrift han fick 1980, *Det oss betrodda goda*, där den intresserade även finner en förteckning över hans vetenskapliga produktion.*

De två första dagarna i utskottet

Vid Särskilda utskottets första sammanträda hälsades vi, ordinarie ledamöter och suppleanter, välkomna till arbetet av ordföranden Ivar Hylander. Själv tillhörde jag den sistnämnda gruppen. Han erinrade om att vi fått i uppdrag att behandla den viktigaste och mest kontroversiella frågan, som kyrkomötet hade att avgöra, den om kvinnans behörighet till prästämbetet. En av de första som begärde ordet var Nya Väktarens redaktör Axel B. Svensson, som bl.a. yttrade att de i utskottet kunde känna glädje över att ha fått domprosten i Linköping i sin krets. Kände mig mycket generad över denna hälsning, även om jag var övertygad om att den var ett utslag av den vänlighet han redan tidigare hade visat mig i sin tidning.

Jag blev emellertid mindre generad än förskräckt, när ordföranden strax därefter yttrade: »Vi ber naturligtvis börja med att debattera vad Bibeln säger i vår fråga, och jag föreslår att domprosten Johansson får i uppdrag att i morgon klockan 10 ge oss en introduktion i detta, att hålla ett exegetiskt inledningsföredrag.» Hans förslag besvarades med ett enhälligt ja. Till mina invändningar att jag omöjligen kunde hålla ett sådant föredrag, då jag hade bara en natt

som förberedelsetid ville man alls inte lyssna. Man menade väl att det fick bli som det kunde, fast det var ingen som öppet sade detta.

Jag bodde på ett av Diakonistyrelsens gästrum Jakobsbergsgatan 15. Det var ett lugnt och skönt rum, och där serverades kaffe tidigt på morgonen. Att göra några nya studier till föredraget var givetvis omöjligt. Därtill saknades både tid och litteratur. Jag hade skrivit några tidningsartiklar i ärendet och skulle givit mycket, om jag haft tillgång till dessa. Hela förberedelsen bestod i att jag skrev ned en liten disposition, efter vilken jag fick försöka att tala fritt. Visste då inte alls, hur väl de övriga i utskottet var inne i ämnet. Om jag känt till detta, skulle all oro ha varit bortsopad. Deras kunskap i ämnet var faktiskt helt obefintlig.

Vid ett mycket angenämt avskedssamkväm som utskottet hade, när arbetet var färdigt, tog Axel B. Svensson fram några anteckningar som han gjort. Han hade en hel del statistik och kunde säga, vem som talat oftast och vem som talat längst i ett sammanhang. I den förra gruppen kom jag långt ner bland de tävlande, bland de allra sista. Men i den senare kom jag som etta. Mitt inledningsföredrag hade varat precis en timme. Den som talar fritt, blir ofta långrandig.

Men det är ett faktum att jag denna långa tid hade utskottet med mig. Det mesta som sades var nog nytt för dem. Började med att skildra hur Jesus hade givit kvinnan en ny ställning både i de judiska och hednakristna församlingarna. Gick sedan in på »kvinnopräststriden» i Korint och lämnade en utförlig analys av 1 Kor. 14:34-38 och 1 Tim. 2:9-15. Tyvärr var jag ännu inte beredd att lägga fram det som jag senare i olika skrifter publicerat om 1 Kor. 11-14 som en enhet, om den centrala roll som kap. 15 spelar i detta avsnitt eller om de starka indicier som kan läggas fram för ett »ett bud från Herren» är ett i evangelierna icke bevarat logion i Jesustraditionen. Jag hade ju inte på långt när hunnit tränga in i problematiken såsom jag senare gjort. Jag vågade inte heller i mitt föredrag lägga fram det som jag redan då anat, nämligen att Kyrkobibelns översättning av 14:38: »Men vill någon icke inse detta, så vare det hans egen sak», bygger på en felaktig läsart, trots att den bygger på codex vaticanus. Översättningen av den riktiga läsarten blir, något parafraaserad: »Om någon icke känner och erkänner detta, blir han icke heller själv känd och erkänd [av Gud och Kristus].»

Det hade varit av stor betydelse, om jag redan i utskottet hade vågat lägga fram detta. Det skulle i hög grad ha rubbat utskottsmajoritetens cirklar. Denna hade faktiskt sin huvudsakliga, ja, man bör kanske snarare säga sin enda exegetiska grundval i antagandet ett frågan om kvinnan och ämbetet är en »ordningsfråga» och inte en »frälsningsfråga». Naturligtvis är en dylik uppdelning av vad Nya testamentet anger som Kristi bud en ren orimlighet. Detta sades naturligtvis ständigt i debatterna. Men argumenten mot uppdelningen skulle naturligtvis ha fått en helt annan tyngd, om man visat, att Paulus räknar ställningstagandet i denna fråga såsom avgörande för frälsningen. Att jag inte redan då vågade framhålla den riktiga läsarten berodde på den respekt för codex vaticanus som Erling Eidem ingivit hos mig och som jag alltför länge hade kvar. Som senare kommer att påpekas, var alla i Särskilda utskottet överens om att man måste respektera Nya testamentet. Det var först ungefär ett årionde efter 1958 som biskopsmötet gillade och stadfäste en skrift, där man satte sig över Nya testamentets mening.

Några av huvuddragen i det jag sade i inledningsföredraget återfinnes i den exegetiska delen av reservationen till Särskilda utskottets beslut.

Då fördraget var slut, väntade jag att kritiken omedelbart skulle sätta in. Men därav blev ingenting. Efter att ordföranden sagt ett artigt och vänligt tack lämnade han ordet till Ruben Josefson, som talade om problemet kvinnan och ämbetet utifrån systematisk och dogmatisk synpunkt. Det som enligt mitt sätt att se väckte mest uppmärksamhet var hans gång på gång upprepade påstående att enligt den nyare forskningen hade bekännelseskriterierna och i princip inte heller den övriga litteraturen från reformationstiden någonting att invända emot att kvinnan blev präst. Att Luther med största bestämdhet förklarat att ett bud som säges gå tillbaka på Herren såsom talförbudet i 1 Kor. har evig giltighet nämnde han ej. Då jag vid ett par olika tillfällen senare bad honom lämna något författarnamn och någon boktitel som belägg för hans påstående om den moderna forskningen, fick jag intet svar. En dag frågade jag Anders Nygren, hur det förhöll sig. Han svarade: »Josefson grundar sitt påstående på en enda tysk forskare. Han grundar det på en enda mening hos denne. Och den meningen har han helt missförstått.»

Josefson talade lugnt och på ett vänligt och sympatiskt sätt. Hans föredrag gjorde med sin vänliga ton ett mycket sympatiskt intryck. Det kändes på något sätt välgörande att få höra dem som hade en annan mening än jag själv börja sin argumentering på detta sätt. Jag begärde ordet och sade: »Kan vi inte bli överens om att förhandla i denna lugna och vänliga anda, som Josefsons föredrag hade över sig?» Jag ångrade genast detta som jag tyckte förhastade yttrande. Men det var som om jag sagt just det som alla längtade efter. Det blev flera instämmanden från flera håll. Då man betänker, hur kontroversiell den fråga var som utskottet hade att behandla, måste man förvåna sig över att det under hela tiden som arbetet pågick, under mer än tre veckor, inte sades ett enda ovänligt eller av irritation präglad ord. Naturligtvis berodde detta inte på vad jag hade uttalat efter Josefsons föredrag eller senare kom att uttala i samma riktning. Alla hade vi väl lika del i att det blev som det blev. Det var därför att tillskriva min strävan för stort värde, då Hylander i plenum enligt protokollet yttrade: »Jag vill använda tillfället att som utskottsordförande få säga ett tack till domprosten Johansson för den insats han utifrån sin utgångspunkt har gjort som brobyggare mellan olika uppfattningar. Jag vill gärna ha detta sagt med namns nämnande.»

Samtal med Ivar Persson

En av de personer jag blev nära vän med under kyrkomötet 1958 var f.d. ecklesiastikministern Ivar Persson. Eftersom vi bodde i närheten av varandra, hade vi flera gånger sällskap, då vi på kvällen gick hem från utskottsarbetet.

En kväll anförtrorde han mig ett han personligen inte var för kvinnliga präster. »Jag kan inte komma ifrån den tanken att vår Frälsare kan ha förbjudit dem», sade han.

»Men det har ju blivit en partisak. Mitt parti [bondeförbundet] har ju liksom alla andra partier kvinnoorganisationer, och dessa driver frågan mycket hårt. Det parti som nu inte går in för kvinnliga präster, kommer utan tvivel att förlora röster, och ingenting fruktar ett parti mer än att förlora röster.»

En annan kväll tog Persson på nytt upp sin personliga inställning. »Du tror väl inte vi hade gått har i kväll, ifall alla biskoparna sagt nej. Säkert inte. Du tror väl inte heller att jag har velat göra något som min Frälsare kan ha förbjudit.» »Nej», svarade jag, »under de här veckorna har jag lärt känna dig mycket väl och sett att du är en mycket from människa.» Han fortsatte: »Innan jag vidtog anstalterna för det här kyrkomötet, var jag mycket orolig. Jag ringde därför till Svea rikes ärkebiskop och sa till honom: 'Det finns väl ingenting i den heliga

skrift som förbjuder kvinnliga präster?’ Svaret blev ett mycket bestämt nej. Om någon vill ha reda på mer i detta ärende, så kan han läsa mitt herdabrev. Då jag handlat efter att ha fått ett sådant besked av Svea rikes ärkebiskop, kan du väl inte ha någon anledning att klandra mig.» Jag svarade att jag inte riktade något klander mot honom. »Men om jag fått ett helt motsatt svar, om han sagt att det var förbjudet i den heliga skrift, då skulle jag ha kommit i en förfärlig knipa.» Om sitt samtal med Brilioth berättade Persson också i utskottet.

Då man fått veta att Brilioth spelade en viktig roll vid beslutet om 1958 års kyrkomöte, torde det kanhända vara av ett visst intresse att höra vad Torsten Ysander berättade om ärkebiskopstillsättningen 1950. Han omtalade att ecklesiastikminister Josef Weijne kort före sin död hade ringt upp honom och frågat, om han var besviken över att han inte blivit utnämnd till ärkebiskop. Ysander hade haft 11 röster, Brilioth 10 och Nygren också 10. Svaret blev: »Nog kände jag mig besviken. Jag hade ju första förslagsrummet.» Weijne berättade då, att man i regeringen talat om saken, och att det syntes vara den allmänna meningen att man skulle utnämna Ysander. »Jag gick upp till den gamle kungen [Gustaf V] och talade om för honom, hur regeringen hade tänkt sig saken. Men kungen blev mycket misslynt. Han sade: ‘Jag har lovat Victoria att om någon av Nathan Söderbloms svärsöner kommer på förslag till ärkebiskop, skall jag utnämna honom och ingen annan. Av det löftet känner jag mig bunden’.» Weijne tillade att eftersom han trodde att han inte hade så lång tid kvar att leva, kände han ett behov att få tala om hur det gått till.

Ysander sade att han för länge sedan hade övervunnit besvikelsen. Han hade under de senare åren, då Brilioth blivit alltmer sjuklig, måst förbereda sig för att inträda istället för honom vid flera viktiga tillfällen, och detta hade gjort hans arbetsbörda ännu tyngre än den redan var. »Men jag vill tro att det var Guds hand som ledde utvecklingen», sade han till sist. Jag svarade att detta inte var så säkert, eftersom jag visste vad Brilioth sagt till Ivar Persson. »Det finns andra makter i tillvaron än Gud, som ibland bestämmer det som sker i världen.»

En debatt i exegetik

En sak som förvånade mig mycket under kyrkomötet 1958 var den ringa roll som exegetiken spelade både i utskottet och i plenum. Detta berodde dels på att det var ytterst få av mötets medlemmar som satt sig in i denna, i den mån den berörde vår fråga, dels på att man hade på känn att Nya testamentet inte tillät kvinnopräster. Men en dag tog utskottets ordförande upp 1 Kor. 14:34-38 till debatt. Han sade sig ha samtalat med en dansk exeget (troligen Olof Linton) om detta ställe. I polemik mot mig framhöll Hylander att enligt 14:37 måste den som var profet eller pneumatiker kunna se att allt vad Paulus befallde sin församling var ett bud från Herren. Något ord ur Jesustraditionen var det säkerligen inte tal om. Antingen tänkte aposteln närmast på sin apostoliska auktoritet, som han kallade ett Kristusbud, eller också var det fråga om någon uppenbarelse han åberopade. I Gal. 1:11 säger ju Paulus uttryckligen att han icke blivit undervisad av någon människa utan han har undfått sitt evangelium direkt från Kristus. Ligger det då inte nära till hands att antaga att det förhåller sig på samma sätt med det aposteln säger om kvinnorna och gudstjänsten.

Det var mig en glädje att i ett längre anförande bemöta Hylanders kritik. 1 Kor. 7 ger oss ett ovederläggligt vittnesbörd om att Paulus strängt skiljer mellan vad han själv säger och vad Herren säger. I detta kapitel v. 25 säger han uttryckligen att eftersom han inte har någon befallning från Herren att åberopa, ger han allenast ett råd. I 14:34-38 ger han en befallning och stöder denna befallning med alla de teologiska argument han har. Aposteln säger ju själv att han inte säger både ja och nej på samma gång. Det skulle vara att göra detta, om han hade

en princip i 1 Kor. 7 och en rakt motsatt i 1 Kor. 14. Då han i 2 Kor. 12 utförligt talar om sina uppenbarelser och syner, nämner han icke ett ord om att han i dessa fått mottaga några bud för den enskildes eller församlingens liv. En genomgång av hans föreskrifter visar, hur beroende av Jesustraditionen han är.

Det verkade som om mitt bemötande av Hylanders kritik gjorde intryck i utskottet. Hylander bemötte ej med ett enda ord vad jag sagt. Stefan Oljelund skrev i sin tidning Ny Tid i Göteborg en mot mig synnerligen välvillig artikel om denna exegetiska debatt, en artikel som han sände mig. Han skrev att mina ord åtminstone på lekmanaledamöterna i utskottet gjorde ett starkt intryck. Men Oljelund hade gjort sig skyldig till ett hörfel eller ett missförstånd. Han skrev att de skulle ha bibringats den uppfattningen att vad jag hävdade verkligen var vad Jesus befallt, om jag inte tillagt att det hela blott var en hypotes.

Så hade jag givetvis icke sagt. Det skulle ha varit att tala rakt mot min övertygelse. Jag sade i stället – något som jag sagt många gånger både före och efter denna debatt – att när det gäller grunden (motiveringen) för det som Paulus säger att Herren befallt, kan vi endast röra oss med hypoteser. Därom står nämligen ingenting på vårt ställe. Den motivering som förekommer i 1 Tim. 2 härrör ju från brevskrivaren och inte från Jesus. Vi kan kanske ana grunden till Kristusbudet, men vi kan inte säga att det är motiverat av Jesus, lika litet som så mycket annat av vad han befallt.

Jag blev mycket god vän med Oljelund och hade tänkt tala med honom om hans missförstånd. Men det blev tyvärr, i den brådska som rådde vid mötet, aldrig av. Följden av denna underlåtenhet blev att han upprepar feltolkningen av mina ord i sitt bidrag i festskriften till Giertz 1965. Han skriver där om sin syn på kvinnan och prästämbetet: »I kyrkomötets särskilda utskott framfördes den uppfattningen att orden 'Detta är Herrens bud' i första Korintiebrevet kap. 14 vers 27, skulle vara till Paulus traderade. Den särskilt sakkunnige i utskottet tillade dock att detta är en hypotes. Man röstar icke i en viktig angelägenhet på en hypotes. I evangelierna finns intet Kristusord att stödja sig på som talar mot kvinnan som innehavare av prästämbetet. Kvinnan som präst är om men ser saken på detta sätt underordnad. Den blir närmast en ordningsfråga» (a.a. sid. 57-58).

Fastän Oljelund bygger på någonting jag aldrig sagt, är hans uttalande intressant. Den visar en uppfattning som oändligt många har, den uppfattningen att som källa till Jesu liv måste Paulus sättas efter evangelierna. Denna är naturligtvis riktig i den meningen att de senare lämna oss ett mycket större material än aposteln lämnar. Men då Paulus säger något om Jesus, om vad han har gjort och sagt, så måste vi betänka att han är den äldre källan. När han talar om ett Kristusbud, är detta ur historisk-kritisk synpunkt av större tyngd än ett Jesusbud vi läser i evangelierna. Mellan Jesu jordeliv och 1 Kor. ligger något mer än tjugo år. Mellan hans jordeliv och det äldsta evangeliet ligger något mer än fyrtio år. När Paulus skriver, lever till största delen ännu den generation som varit ögonvittne till Herrens jordeliv. I Korint verkade personer från Jerusalem eller Palestina som såg som sin uppgift att nedsätta aposteln i församlingens ögon. Han kunde inte gärna komma med ett Kristusbud som inte fanns utan att bli beslagen med osanning.

På tal om den exegetiska debatten i utskottet, bör det kanske omnämnas att Valter Lindström gång på gång frågade, varför förbudet att förtära blod eller blodmat i Apg. 15 icke tillmättes samma betydelse som talförbudet i 1 Kor. 14. Detta är ju i lika hög grad ett Gudsord. Församlingen i Jerusalem och de som hade kommit dit skriver ju att »vi och den helige Ande» hade beslutat. Det framhölls att det här ej föreligger ett Kristusbud.»Vi och den helige Ande»

är ett uttryck för de nådegåvor som verkade i församlingen. Det är för att tala med 1 Kor. 13 ett uttryck för den gnosis, som trots det värde den kan ha ej är något annat än ett styckverk i förhållande till ett bud från Herren. Härtill kommer att förbudet mot blodmat har tillkommit för att visa hänsyn mot de judar som fanns i de urkristna församlingarna.

Vad vi alla var överens om i utskottet

Under den nästan månadslånga debatten i särskilda utskottet sades, såsom redan påpekats, knappast ett enda ovänligt ord. Fastän alla var medvetna om att det var en ödesdiger fråga som behandlades, där ingen sammanjämkning av de motsatta ståndpunkterna kunde tänkas, talades det hela tiden med lugn och saklighet. Det var förvånansvärt att så kunde ske. Men jag tyckte mig kunna finna något som var ännu mer förvånansvärt. Trots allt som skilde utgick vi alla i debatten från gemensamma förutsättningar. Vilka dessa var, kunde man kanhända inte genast säga och än mindre formulera. Men en dag såg jag vad vi var eniga om liksom i en vision. Begärde ordet och talade om detta. Säkerligen hade inte någon haft tankarna inriktade på detta, och det blev så tyst som det plägar bli i en församling då någonting nytt lägges fram. Sökte sammanfatta det för oss alla gemensamma i tre punkter: 1. Alla sträva vi efter att öka kyrkans möjligheter att förkunna evangeliet. 2. Frågan måste prövas och avgöras efter Skriften. 3. Man måste vid frågans avgörande ta hänsyn till den nya syn på kvinnan som Jesus och Nya testamentet framlägger. Jag lade fram dessa tre punkter i utskottet utan att ha fixerat dem skriftligen. Samtliga ledamöter som yttrade sig uttryckte sitt instämmande. Det var en lördag. Ordföranden föreslog att utskottet skulle ge mig i uppdrag att under söndagen skriftligen formulera de tre punkterna och helst också skriva en kort motivering för och utläggning av det hela. Hans förslag godkändes.

Det var nödvändigt för mig att redan på lördagskvällen resa hem till Linköping, där jag hade åtskilliga saker att ordna. Var innerst inne glad över uppdraget, men det skapade naturligtvis även en viss oro. Det gick emellertid oväntat lätt att få ihop en liten skrivelse med utläggning av teserna. Troligen tog det hela icke mycket mer än en timme. Skrev ner det med blyerts på ett block, maskinskrivningen kunde ju ordnas lätt i riksdagshuset. Det blyertsskrivna omfattade tre eller fyra sidor. Innan jag inlämnade det till maskinskrivning, hade jag emellertid skrivit om det och givit det en lätt bearbetning. Vid sammanträdet på måndagen delades mitt lilla uttalande ut. Till en början såg det ut, som om det omedelbart skulle komma att hamna i papperskorgen. Under söndagen hade nämligen två av utskottets medlemmar – om jag inte minns fel, var det Göransson och Josefson – börjat skriva utskottets utlåtande. De hade därvid i en enda mening satt in mina punkter, så gott de kom ihåg dem. De var insatta på ett sätt, som inte alls lät dem komma till sin rätt. Ingen skulle ha lagt märke till dem. Men då tog sekreteraren i utskottet till orda. Han sade: »Jag är mycket imponerad av det som domprosten Johansson åstadkommit. Även vid förra årets kyrkomöte var det tal om att vi skulle skriva något om det som var gemensamt för alla, men det fanns ingen som kunde formulera detta. Jag tycker att utskottet bör ta in domprost Johanssons utlåtande in extenso.» Dessa ord blev avgörande. Man beslöt enhälligt att uttalandet skulle komma med, dock först sedan man noggrant gått igenom och debatterat det

Diskussionen om det för alla i utskottet gemensamma tog en hel dag i anspråk. Sekreteraren gjorde ett par mindre anmärkningar av rent formell natur. Han rättade till en oklarhet genom att flytta om ett par meningar. Det kom fram massor av förslag om mindre ändringar från båda meningarnas anhängare. Men underligt nog riktades inga anmärkningar mot de tre teserna och deras innehåll. Jag hade väntat att man skulle gå till storms mot vad som sades om Skriftens

avgörande roll för frågan om kvinnliga präster. Josefson yrkade att bekännelseskrifterna skulle nämnas jämte Bibeln, mot vilket ingen hade någon invändning att göra.

På ett ställe hade jag skrivit att vårt problem icke gällde kristendomens centrum. Mot detta påstående riktade Giertz en häftig kritik. Han framhöll att frågan gällde, om vi fortfarande skulle lyda ett Kristusbud eller sätta oss över detta, därför att det icke passade folkets majoritet. Och denna fråga var av central betydelse för all kristen tro. Jag gav Giertz rätt, men det fanns flera som ville behålla den ursprungliga skrivningen. Då enighet inte kunde uppnås, tillsattes en kommitté, bestående av Danell, Oljelund och mig för att söka finna ett kompromissförslag. Debatten ajournerades. Vi kommitterade gick in på ett mindre rum. Efter några minuter föreslog Danell ordalydelsen »det berör icke omedelbart någon central trosartikel.» Då förhandlingarna i utskottet återupptogs, godkändes kompromissen omedelbart.

När debatten var slut och skrivelsens ordalydelse fastställd, fann jag till min stora förvåning att de ändringar som gjorts i det jag lämnade var små och i sak helt betydelselösa.

Det som kom att kallas samvetsklausulen

En dag då utskottsarbetet närmade sig sin fullbordan, kom Göransson och bad att få tala med mig. Han sade att han tänkt göra en liten skrivelse, som kunde tilläggas utskottets protokoll, där vi betonade att något samvetsförtryck ej skulle få förekomma. »Jag tänkte särskilt på att skydda den sida som du tillhör. Men dina meningsfränder vill inte veta av det. Både Giertz och Danell sa nej i går, när jag talade med dem om saken. De säger båda att ett sådant uttalande skulle vara fullkomligt meningslöst, ingen skulle bry sig om det.» Jag svarade Göransson att jag också trodde att det skulle bli verkningslöst, vad vi än sade i den riktningen, men att ett sådant uttalande trots allt var värdefullt. »Jag tycker vi ska skriva det, i och i morgon skall jag tala med Giertz och Danell. De blir säkert inte svåra att övertala.»

Vi gick så in på jordbruksutskottets arbetsrum, vartill dörren stod öppen. Göransson hade gjort några anteckningar på ett block. Vi gick igenom dessa och gjorde lite ändringar och som vi trodde förbättringar. Det är självklart att om vi kunnat ana, vilken betydelse denna skrivelse skulle få under en del år framåt, hade vi ägnat den större uppmärksamhet och kompletterat den på flera sätt.

Vi tänkte först och främst på de präster som skulle kunna utsättas för förföljelse, därför att de var motståndare till de kvinnliga prästerna. Att sådana skulle komma att finnas, var Göransson lika övertygad om som jag. Men vi tänkte inte i hastigheten på att det fanns många lekmän som hade tjänst i kyrkan med fullkomligt samma inställning. Att vi inte fick med ett uttalande om dessa lekmän har jag sedan ständigt känt sorg över.

Det har sagts att den skrivelse som sedan kom att kallas samvetsklausulen blott gällde den dåvarande prästgenerationen. Detta är en i efterhand gjord tolkning. Varken vi som skrev den eller någon annan i utskottet tänkte oss något annat än att den gällde för all framtid. Vi visste alla eller åtminstone de flesta av oss att motståndet mot kvinnliga präster har sin grund i Nya testamentet och ett Kristi bud. Vulgärpropagandan och den sekulariserade statsmaktens och kyrkoledningens förföljelser kan tränga samman motståndarna till en liten skara. Men att utrota den skaran är lika omöjligt som att utrota kristendomen. Så länge Nya testamentet är en tillgänglig bok, finns det folk som läser denna bok och av sitt samvete tvingas att lyda vad den anger vara Kristi bud.

Fastän jag trodde att skrivelsen mot samvetsförtryck med anledning av den lag som vi alla visste snart skulle bli verklighet, ej av myndigheterna skulle räknas mera värd än ett stycke papper, var jag glad över att den kom till och enhälligt och utan debatt antogs av utskottet. Det var särskilt glädjande att initiativet till den togs av en person som skulle rösta ja till kvinnliga präster och av kyrkomötets vice ordförande. Vad som skänkte vår skrivelse den betydelse den faktiskt fick skall omtalas i det följande.

Reservationen mot utskottets skrivelse

Alla vi som satt med i utskottets förhandlingar tog det naturligtvis som självklart att Giertz skulle skriva minoritetens reservation. Han ägde ju enligt allas mening de avgjort bästa kvalifikationerna för denna uppgift. Jag var säkerligen ej den ende som blev mycket besviken och mycket förskräckt, då han en av de sista dagarna sa till mig med stark och bestämd röst: »Jag är absolut tvingad att över söndagen resa hem till mitt stift. Det är alldeles ofrånkomligt. Du måste skriva reservationen.» Något sådant hade jag aldrig räknat med. Om jag fått veta det tidigare, hade jag kunnat tänka ut vissa linjer. Nu måste reservationen vara klar om en eller ett par dagar. Det var att börja omedelbart. Jag frågade Hylander om jag fick gå hem och arbeta i lugn och ro, men han svarade att jag icke fick lämna riksdagshuset. »Vem vet, vi kan komma att behöva dig.»

Var skulle jag sitta och skriva? I denna oro vände jag mig till Göransson och sade: »Jag har blivit tvingad att sätta ihop en reservation mot ditt och de andras dåliga beslut. Vill inte du, som är en barmhärtig människa, låna mig nyckeln till det rum du har som vice ordförande, så att jag kan få sitta där i dag och i morgon i lugn och ro?» »Mycket gärna», svarade han. Så fick jag en god arbetsplats. Det var mycket svårt att komma i gång. Lyckligtvis hade jag framför allt under mina år som domprost fått en viss vana vid att avfatta skrivelser. Kom slutligen i gång.

Den exegetiska delen var ganska lätt att få form på. Det systematiska och dogmatiska var svårare. Jag hade icke tillgång till bekännelseskriterierna. Men detta spelade nog inte så stor roll. Jag kunde ju ändra och komplettera den delen, när Giertz kom tillbaka. Hur det gick till kan jag inte beskriva nu, så långt efteråt, men efter några timmars intensivt arbete var reservationen färdigskriven. Det hade då blivit rätt sent på kvällen.

Då Giertz kom tillbaka på måndagen, samlades vi på kvällen för att granska och färdigställa reservationen. Giertz ändrade formuleringen så, att den exegetiska delen ej lades i samtliga reservanternas namn. Det borde sägas att en exeget av facket gjort följande uttalande, i vilket samtliga instämde. Det tog ganska lång tid, innan reservationens sista del, som behandlade Luther och bekännelseskriterierna hade fått sin slutgiltiga utformning. Jag hade bett Nygren komma och vara med på vårt sammanträde. Då jag talade om för honom att jag avfattat en skrivelse där det stod vari vi var eniga i utskottet och att denna blivit godkänd efter en hel dags debatt, hade han blivit ganska orolig. »Det hör till det farligaste man kan göra, att skriva vad alla är överens om. Man skriver så lätt bort sig, och innan man vet ordet om, har man låtit binda sig till händer och fötter, så att man inte längre kan hävda sin mening.» Jag ville nu låta honom läsa ifrågasvarande skrivelse före sammanträdet och säga sin mening om den. När han läst den sade han: »Här är ingenting farligt. Jag skriver genast under vartenda ord i den.» Var hela tiden övertygad om att hans uttalande skulle bli sådant. Nygren deltog livligt i samtalet om reservationen. Det kändes så tryggt att ha med i kretsen en av världens allra främsta systematiker. I det jag hade skrivit var hans enda ändringsförslag ett utbyte av ett ord mot ett annat, som skänkte större klarhet.

Som kuriositet från sammanträdet kan nämnas att vi fick ett exemplar av bekännelseskriifterna genom fönstret. Det hade hissats ner från en högre belägen våning. Någon utropade: »Nu får vi en bok från himmelen. Säkert blir reservationen bra.»

Samtal med Algot Anderberg, Helge Ljungberg och John Cullberg och ett samtal om Gunnar Hultgren

En del människor finner det kanhända mindre grannliga att publicera privata samtal. Men jag menar att detta åtminstone icke alltid är fallet. Om man efter en persons död offentliggör vad han eller hon sagt för att därigenom belysa, hur en mer eller mindre ödesdiger händelse i historien kunnat komma till stånd, är detta, enligt mitt sätt att se, fullt berättigat. Det är berättigat, även om det uppenbarar en brist hos personen i fråga.

Ett par dagar innan frågan om kvinnliga präster skulle behandlas i plenum, kom Algot Anderberg till mig och sade: »Du måste ägna denna kväll åt mig. Om ett par dagar ska vi rösta om den stora frågan, och jag har faktiskt inte ett dugg reda på vad Nya testamentet säger i ämnet och hur detta bör uttolkas. Du får komma hem till oss och gå igenom det viktigaste av den exegetiska sidan av saken.» Jag svarade att jag var upptagen hela kvällen och kunde omöjligen stå till tjänst, hur gärna jag än skulle vilja.

Men i plenum gjorde Anderberg inte alls något intryck av osäkerhet. Han sade bland annat att han varit anhängare av kvinnliga präster i fyrtio år. Detta var emellertid ett minnesfel. Då vi träffades på kyrkliga frivilligkårens ungdomskurs vid midsommartid 1925, talade han om hur intensivt han motsatte sig prästvigning av kvinnor: »Samma dag som den första kvinnan viges till präst, kommer jag att begära avsked från prästämbetet. Kalla mig gärna blicist. Jag är faktiskt blicist i denna fråga.»

Dagen därefter kom jag att sammanträffa med Helge Ljungberg. Han ville att jag på kvällen skulle följa med honom hem och gå igenom den exegetiska sidan av problemet om kvinnliga präster. Han använde nästan samma ord som Anderberg dagen förut. »I morgon hålles plenum och sen ska vi rösta, och jag vet strängt taget ingenting om det som Bibeln säger.» Han dolde inte att han ämnade rösta ja. »Ordet lalein i Korintiebrevet är ju samma ord som vårt 'lalla'. När kvinnorna ej får tala i församlingen, betyder väl detta, att de inte får störa gudstjänsten genom att inte kunna hålla sig tysta. Du som varit i Orienten och där deltagit i gudstjänster har nog hört, hur de sitta på läktaren och tissla och tassla.» Svarade Ljungberg att lalein användes i Nya testamentet precis som legein. Det användes där aldrig i betydelsen 'lalla'.

Hur det än må förhålla sig med författaren till Pastoralbrevet, så har stället om kvinnorna i 1 Tim. 2 inte tillkommit oberoende av stället om kvinnorna i 1 Kor. 14. Lalein på det senare stället återges med didaskein på det förra. Och didaskein betyder ju inte 'lalla' utan 'uppträda som lärare'. »Ja, det talar ju onekligen för din mening», svarade han. Tyvärr kunde jag inte heller gå med Ljungberg hem på kvällen, ty då hade utskottet ett avskedssamkväm.

Dagen efter omröstningen i plenum kom John Cullberg in i det rum, där jag och Anderberg satt och samtalade. Han såg mycket orolig ut. »Vad fattas dig?» sade Anderberg. Han svarade: »Jag är i dag mycket upprörd. Jag ser nu att jag röstade fel i går. Jag röstade ja, men jag vet att jag skulle ha röstat nej.» »Vi kristna skall ju inte oroa oss för morgondagen», svarade Anderberg.

Det sista av de samtal som omnämnes i denna redogörelse för några minnen från kyrkomötet 1958 hör egentligen inte hemma i detta sammanhang. Det hölls i domprostgården i Linköping, men eftersom det berör Gunnar Hultgren och frågan om kvinnliga präster, må det omnämnas här.

Rektorn vid dåvarande högre allmänna läroverket i Linköping Gunnar Lögdberg kom upp till mig en majdag i början av sextiotalet. »Du kan nog gissa mitt ena ärende, men det andra kan du inte gissa,» sade han. – »Du vill att jag som vanligt skall hålla ett tal vid terminsavslutningen.» – »Ja, men det andra ärendet är ganska underligt. Jag var i går uppe och talade med Gunnar Hultgren. Och då frågade jag honom om en sak som jag länge undrat över. Jag frågade honom, hur biskoparna bibliskt motiverade sina kvinnoprästvigningar. Han svarade att den saken hade han inte själv reda på. Men vill du veta något om det bibliska problemet, så gå upp till Nils Johansson i din stad. Han är en av de mycket få som har intresserat sig för detta. Nu skulle jag vilja ett du talar om, hur Nya testamentet ställer sig till kvinnliga präster.» Vi tog var sitt novum, och jag lade fram min tolkning av ifrågavarande texter.

Av de sex biskopar som röstade ja var alltså tre, enligt vad de själva sade, helt okunniga om Nya testamentets ställning i frågan. En av dem förklarade dagen efter röstningen att han kände sig själssjuk, därför att han röstat fel.

Samtal med Ragnar Edenman

Att det uttalande som senare kom att kallas samvetsklausulen fick så stor betydelse, berodde åtminstone till mycket stor del på det som ecklesiastikminister Edenman sade i plenum. Hans betydelsefulla ord förtjänar att citeras:

Särskilda utskottet har också ansett det nödvändigt att skiljaktigheterna inte får överdrivna och tillspetsade uttrycksformer och att ingendera meningsriktningen utsättes för sådan påverkan som kan uppfattas såsom åsiktsförföljelse eller intrång i samvetets frihet. Jag kan här helt ansluta mig till utskottet, och jag talar i det fallet på en fullständigt enig regerings vägnar. I min egenskap av ecklesiastikminister vill jag hävda den meningen att lagstiftningen och statsorganen så litet som möjligt bör ingripa i personliga religiösa förhållanden. Någon åsiktsförföljelse från statens sida kan inte gärna vara att befara, så länge vi har vårt nuvarande demokratiska samhällsskick.

Direkta åsiktsförföljelser mellan olika grupper som är aktivt verksamma inom kyrkan borde i varje fall kunna undvikas med inomkyrkliga medel. Jag är särskilt angelägen framhålla att det finns all anledning antaga att de kvinnor som önskar bli präster kommer att undvika allt som kan leda till strid, detta just av omtanke om kyrkans bästa och att de självmant kommer att söka sig till de områden där de bäst behövs (prot. sid. 21).

Den nuvarande regeringen, riksdagen och framför allt de biskopar som nu (1981) förklarat sig ej vilja prästviga någon som ej är villig avsvära sig troheten mot »ett bud från Herren» borde begrunda dessa Edenmans tänkvärda ord. Men Edenman sade också annat i sitt tal i plenum. Han vände sig särskilt mot Giertz, vars namn stod först bland undertecknarna av reservationen, och konstaterade att denna reservation var en skolastisk disputationsövning. Han sade också att om han inte känt till det förut, hade han nu fått lära sig att Giertz var en skolastiker. Detta senare yttrande togs inte med i protokollet. Om man använde en vanlig historisk forskningsmetod, hävdade han, kan man icke få fram det intrycket, att Nya

testamentet är emot kvinnliga präster. Eftersom Edenman förklarar Giertz för en skolastiker, sade jag i förbigående till Ivar Persson:

»Den förste som i detta kyrkomöte fällt ett ofint yttrande är, såvitt jag kunnat finna, din vördige efterträdare som ecklesiastikminister.» Detta uttalande hade tydligen Persson burit fram, ty följande dag kom det ett bud till mig och sade: »Statsrådet Edenman önskar tala med domprosten i Linköping.» Vi träffades i ett av de små rummen. Vårt samtal blev faktiskt för mig ett av de angenämaste minnena jag har från kyrkomötet 1958.

Edenman började samtalet med några artiga och vänliga ord om mitt anförande i plenum. Han hade stannat kvar till midnatt och alltså hört detta. Det han saknade i reservationen var ett framhållande av att problemet om kvinnliga präster sönderfaller i två. Det ena gäller vad Nya testamentet säger och det andra i vad mån Nya testamentet är bindande för oss. Han hade först efteråt fått veta att jag och icke Giertz skrivit reservationen. Jag svarade att vad han sagt gav mig lust att ställa en något oartig fråga, och jag frågade, om jag fick lov att ställa den. Då jag fått lov till detta, frågade jag: »Har statsrådet läst utskottsutlåtandet med dess reservationer?» »Nej,» blev svaret, »jag har bara kastat ögonen i det här och där.» Jag sade att om han läst det hela, skulle han finna i det stycke som talar om vari utskottet är ense – vilket parti jag också hade skrivit – just ett påpekande av de nämnda två delproblemen.

Vi hade ett långt samtal om kvinnoprästfrågan, där var och en av oss lade fram sina synpunkter. Edenman var hela tiden lugn och vänlig. Han yttrade bland annat: »Jag har den största respekt för domprostens stränga krav på saklighet. Men domprosten ska veta att jag är politiker. Och vi politiker frågar vanligen mindre efter om något som vi säger er sakligt riktigt. Vi frågar i första hand efter hur det slår.» När han gick, uttryckte han sin glädje över vårt samtal. Han sade att vi trots den olika uppfattningen i den aktuella frågan, hade förstått varandra mycket väl. Vid flera tillfällen senare fick jag bevis på hans välvilja mot mig.

Konungen och kyrkomötet

Enligt gammal praxis brukar kyrkomötets medlemmar göra en uppvaktning hos konungen. Ysander gick upp till slottet och bad att t även detta år få tillstånd för kyrkomötet att komma. Då han kommit tillbaka från slottet och träffade mig, sade han: »Kan du tänka vad kungen sa, när jag frågade, om vi fick komma? Han sa: Ja, ni får naturligtvis komma. Men biskopen får inte hålla något tal. Jag är alltför upprörd i dag för att kunna höra något tal. Kyrkomötets beslut oroar mig. Nu är min sista förhoppning att inte någon svensk kvinna kommer och begär prästvigning, för den som gör detta fördärvar vår svenska kyrka.»

Man förvånar sig över att kung Gustaf VI Adolf, som var så ytterst försiktig, i ett samtal med en biskop så fritt kunde ge uttryck för sitt hjärtas mening. Men han hade tydligen för ett ögonblick låtit sig drivas av sina innersta tankar och känslor. Kanhända har han sedermera, när han övertänkte vad han sade till Ysander, befarat att han skulle för mig återge hans ord. När jag efter riksdagspredikan 1959 var bjuden på lunch på slottet och kungen efter måltiden talade med mig, förstod jag att han försiktigt ville närma sig frågan. Han sade då, att han inte trodde att beslutet om kvinnliga präster skulle ställa till någon oenighet i vår kyrka. Men det var tidigt på året 1959. Då såg det inte ut, som om någon kvinnoprästvigning skulle bli aktuell inom den närmast tiden.

Mitt sista samtal med Oskar Rundblom

En person som jag så gott som varje dag samtalade med under kyrkomötet och fann mycket angenäm, fast vi stod på olika sidor om barrikaden, var Oskar Rundblom. Vi blev mycket goda vänner. Det väckte därför den allra största förvåning, då han vid avskedet sade till mig: »Du har gjort mig större skada än någon annan människa i världen.» »Men vad menar du,» frågade jag. »Du har övertygat mig om att Jesus förbjudit kvinnliga präster. När du höll ditt anförande i plenum på natten, såg jag som i en vision att du hade rätt.» Jag anmärkte att han trots detta hade talat för utskottets förslag och röstat ja. »Ja, det var jag tvungen att göra av andra orsaker. På min anmärkning att det inte fanns några orsaker som vägde tyngre än Jesu bud svarade han inte utan gav sig tyst i väg.

Slutord

Denna artikel har jag skrivit i mars 1981, alltså i det närmaste 23 år efter de händelser den skildrar. Den långa tid som gått skapar lätt den misstanken att vissa minnesfel insmugit sig. Men jag kan frimodigt påstå att dylika misstankar har ganska liten grund. De samtal som förekomma är autentiska eller åtminstone i det allra närmaste autentiska. Jag har haft en hel del anteckningar att tillgå. Och det som gjordes och sades vid detta ödesdiga kyrkomöte brände sig så fast i minnet att det var omöjligt att glömma det.

Kanske kan det synas olämpligt att jag i artikeln dröjt så mycket vid det jag själv gjorde och sade vid kyrkomötet. Men att jag så gjort beror inte alls på att jag tillmäter detta något större värde. Jag har tagit upp det helt enkelt, därför att detta för mig låg närmare till hands bland minnena än vad de övriga medlemmarna gjorde och sade. Jag kände detta bäst, och därför har jag givit det en relativt stor plats i min berättelse.

I artikeln omnämnda personer:

Anderberg, Algot (1893-1963), *biskop i Visby.*

Brilioth, Yngve (1891-1959), *ärkebiskop.*

Cullberg, John (1895-1983), *biskop i Västerås.*

Danell, Gustaf Adolf (1908-2000), *domprost i Växjö.*

Edenman, Ragnar (1914-1998), *ecklesiastikminister (s), senare landshövding i Uppsala.*

Eidem, Erling (1880-1972), *ärkebiskop, tidigare professor i exegetik i Lund.*

Giertz, Bo (1905-1998), *biskop i Göteborg.*

Gustaf V (1858-1950), *kung.*

Gustaf VI Adolf (1882-1973), *kung.*

Göransson, Carl Ernst (1886-1983), *läroverksrektor i Kalmar, 1:e vice ordf. vid 1958 års kyrkomöte.*

Hultgren, Gunnar (1902-1991), *biskop i Härnösand, senare ärkebiskop.*

Hylander, Ivar (1900-1982), *biskop i Luleå.*

Josefson, Ruben (1907-1972), *docent i dogmatik i Uppsala, direktor för Fjellstedtska skolan, därefter biskop i Härnösand, sist ärkebiskop.*

Lindström, Valter (1907-1991), *domprost i Karlstad, tidigare professor i systematisk teologi i Åbo.*

Linton, Olof (1898-1980), *professor i nytestamentlig exegetik i Köpenhamn.*

Ljungberg, Helge (1904-1983), *biskop i Stockholm.*

Lögberg, Gunnar (1902-1997), läroverksrektor i Linköping, stod i familjerelation till Gunnar Hultgren.
Nygren, Anders (1890-1978) biskop i Lund, tidigare professor i systematisk teologi i Lund och president i Lutherska Världsförbundet.
Oljelund, Stefan (1893-1971), 2:e redaktör i tidningen Ny tid (s), ordf. i Kyrkans presstjänst.
Persson, Ivar (1901-1979), riksdagsman (bf), agronom och kyrkvård i Skabersjö, ecklesiastikminister 1951-57, sist landshövding i Kalmar.
Rundblom, Oscar (1898-1976), domprost i Västerås.
Svensson, Axel B. (1878-1967), ordf. i Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner, redaktör för tidskriften Nya Väktaren.
Weijne, Josef (1893-1951), undervisningsråd, ecklesiastikminister (s)
Victoria (1862-1930), drottning.
Ysander, Torsten (1893-1960) biskop i Linköping, i ärkebiskopens frånvaro ordf. vid 1958 års kyrkomöte.

© Svensk Pastoral-tidskrift nr 6 och 7, 2001

2001-02-09